

GOMBOCZ ESZTER*

Cserkészliliom és kőtábla

A zsidó identitás újjáépítésének törekvései a két világháború közötti neológiában Vidor Pál életének példáján

*„A cserkészruha fölé huzza a rabbi-reverendát,
ha egyet mozdul, kilátszik a bakkanca és a meztelen térdei.”¹*

Bevezetés

A Trianon után összezsugorodott Magyarországon a zsidó felekezetek/irányzatok között domináns helyzetbe került neológia korábbi, évtizedeken át folytatott asszimilációs stratégiája hirtelen nemkívánatossá vált a többségi magyar társadalom szemében. A 19. század végére látszólag sikeresen integrálódott zsidóságra mind nagyobb nyomás nehezedett a hol nyíltan, hol burkoltan megnyilvánuló antiszemitizmus következtében. A másik kihívást a neológ irányzat számára a városi lakosságot jellemző fokozódó szekularizáció jelentette. A kettős szorításra a neológia a hagyományos, „zsidó vallású magyarok vagyunk” önmeghatározástól

* A szerző a Wesley János Lelkészképző Főiskola (Budapest) és az Apor Vilmos Katolikus Főiskola (Vác) tanára. E-mail: gomboczeszter08@gmail.com

¹ Egy lelkes szülő elismerő szavai ezek Vidor Pálról a gödöllői világtábor után. L. Szabolcsi Lajos: Péntek esti istentisztelet a gödöllői park fái alatt. *Egyenlőség*, 1933, 42. Nyitó oldal. Az idézetet megelőző rész így hangzik: „Vidor Pál nem is Pál és nem is doktor, hanem egyszerűen *Pali*, mert a 7 éves farkaskölyköktől kezdve mindenki tegezi őt és mindenkit tegez ő is. Ott lakik egy kis sátorban, a budai cserkészcsapat tagjai között, a fiukkal virraszt, a fiukkal gyakorlatozik, velük él és érettük dolgozik.”

a disszimiláció különböző fokozataiig terjedően igen széles skálán választott.²

A válaszkísérletek egyik fő jellemzője a zsidó öntudat erősítését célzó törekvés, amely hol a zsidó vallás és/vagy a zsidó kulturális értékek megtartó erejének újraélesztésében, hol a harcosabb öntudat/nemzettudat táplálásában, hol egyszerre mindkettőben nyilvánult meg. Az első változatot képviselte a Léderer Sándor³ által meghirdetett, „Vissza a zsidósághoz” típusú disszimilációs stratégia, illetve az immár időszerűtlennek tartott, mind teljesebb beilleszkedési törekvést leváltó ún. „kultúrnacionalizmus” programja (Komlós Aladár, Patai József). Az utóbbi a dualizmuskori asszimilációs modellt igyekezett módosítani a zsidó kultúra iránti érdeklődés felkeltésével.⁴ Mindezzel szemben Vázsonyi Vilmos, a Demokrata Párt alapítója úgy helyezte új alapokra a zsidó identitást, hogy egyfajta konstruált magyar történelemképre támaszkodott. Ennek középpontjában a liberális Magyarország monarchiabeli emancipációs gondolata állt, melyhez Vázsonyi szerint igenis hű maradhat a magyarországi neológia. Deák, Kossuth, Eötvös szabadelvűségére hivatkozott: *„A szabadelvűségnek ez a tüze nem fog kihalni soha a magyar nemzetből.... Mi zsidók, a kultúra hőmérője vagyunk. Ahol bennünket üldöznek, ott nincs szabadság, kultúra, ott nincs élet.”*⁵

Az eddigiekben említett különböző stratégiák a zsidó cserkészeten belül is nyomon követhetők. A két világháború között Magyarországon kibontakozó cserkészcsapatok ugyanis természetes közeget képeztek a tájékozódási pontokat kereső zsidó fiatalok számára. Az alábbiakban az adott időszakban megjelent zsidó sajtóorgánumnak (Egyenlőség, Magyar-Zsidó Szemle, évkönyvek, cserkész csapatújságok) azon részleteiből szemelgetek példákat, amelyek a budai 311-es számú Vörösmarty cserkészcsapat tagjainak cikkeiből, illetve Vidor Pál tudós rabbi írásaiból olvashatók ki a

²Frojimovics Kinga: *Szétszakadt történelem. Zsidó vallási irányzatok Magyarországon 1868-1950*. Budapest: Balassi Kiadó, 2008. 227. skk.

³A Pesti Izraelita Hitközség 1921 és 1927 közötti elnöke.

⁴Frojimovics Kinga szerint a kultúrnacionalizmus magyarországi változata ugyanazt célozta, mint Közép-Kelet-Európa más országaiban a cionisták által „galut-munkának” nevezett tevékenység kulturális része: a zsidó élet, identitás megteremtését. L. Frojimovics, 2008. 259.

⁵Vázsonyit idézi Frojimovics, 2008. 251.

témával kapcsolatban. A „belső” közönségnek szóló csapatújságok, csapatnaplók vizsgálatát azért tartom fontosnak, mert ezeken a fórumokon keresztül a zsidó-magyar együttélés őszinte, hétköznapi, kozmetikázatlan elemei is megragadhatóak.

A Vidor-modell és annak háttere

Dr. Vidor Pál⁶ rabbijelöltként, majd 1934-től már rabbiként tudományos tevékenysége mellett több úton, tudatosan igyekezett megszólítani a zsidó identitást újraépíteni kívánó fiatalokat. Egyrészt a Budai Izraelita Hitközség Ifjúsági Csoportjának ügyvezető titkáráként, másrészt a zsidó cserkészeten keresztül, elsősorban az 1933-as gödöllői világtalálkozó előkészítése, majd megvalósítása során, legfőképpen pedig saját példamutatásával a cserkészekkel közös tábori életben.

Vidor elgondolásában a hitközség feladata, hogy a vallási közömbösség terjedésének ellenszereként tudatosan segítse az ifjúságot a zsidóság megismerésében.⁷ Ezt – nyilvánvalóan nem egyedül – egy budai ifjúsági kulturális csoport létrehozásával valósította meg már a 30-as évek legelején. A csoport amolyan szabadegyetemként működött. Az ifjúsági csoport 1931-ről szóló jelentésében Vidor arról számol be, hogy a tudomány, a művészet, az irodalom művelése közepette összetartozás, barátság fejlődik ki a tagok között, ami „ifjúságunk társadalmi egységét is megerősítette.”⁸ Ebben az évben, azaz 1931-ben 27 összejövetelt rendeztek érettségi

⁶ Dr. Vidor Pál 1909-ben Budapesten született. Családjával együtt 1936 óta lakott a mai Frankel Leó út 49. számú házban, amely évtizedeken át a Vörösmarty cserkészek otthona volt. Innen vonult be – utoljára 1942-ben – munkaszolgálatra, ahonnan soha többé nem tért vissza családjához. A 30-as évek első felében Vidor gyakran publikált a *Magyar-Zsidó Szemlében*, a *Zsidó Életben* és más zsidó sajtótermékekben. 1934. március 22-én avatták rabbivá. Beszéde az 1934–1935. évi *Magyar-Zsidó Szemle* „Jabneh” (Homiletika) rovatában jelent meg Chóréb ormán címmel. A hatásosan megfogalmazott szöveg a szerző mély szentírási és szépirodalmi tudásáról tanúskodik. Vidor a cserkész táborok megszervezésében is aktívan részt vett, sőt a tábori istentiszteleteket is ő vezette. Vö. Hrotkó Larissza: *Vidor Pál ürügyén... „A Chóréb ormán”*. Remény, 2007. 1.

⁷ Benoschofszky Imre – Vidor Pál (szerk.): *Évkönyv. A Budai Izraelita Hitközség Kulturális Szakosztálya Ifjúsági Csoportjának 1930/31 évi működéséről*. Budapest, 1931. 7.

⁸ Vidor Pál: Csoportunk múlt évi munkássága. In: *Évkönyv*, 1931. 3.

után lévő jelentkezőknek, és nyolc előadásból⁹ álló sorozat keretében igyekeztek őket bevezetni „a zsidó szellem lényegének és történetének ismeretébe.”¹⁰

Vidor pozitív hangnemben, az eredmények tudatában fogalmaz: „Ifjúságunknak egy jelentős és értékes rétege igenis »keresi« az utat a zsidóság felé.”¹¹ Goldzieher Ignácra hivatkozik: *tudás nélkül csak »buzoghatunk«, de nem »lelkesezhetünk«.*¹² Dr. Krisztháber Adolf hitközségi elnök javaslatára azt tervezik, hogy a magyarországi zsidó történelem [feltételezett G. E.] folytonosságát egyértelművé tegyék, és ezáltal a zsidó identitást erősítsék. Ennek érdekében fiatalok kutathatnak és megszerezhetik a budai zsidóság nyolc évszázados történetét.¹³ Vidor egyben arról is szól, hogy a budai hitközség ifjúsági csoportjának sikerei az egész ország számára pozitív példaként szolgálhatnak.¹⁴

Vidor Pál tehát elszántan küzdött egy új nemzedék fölépítéséért, dacolva a korabeli elkeseredett hangulattal. A felekezeti sajtó 1930 körül valóban tele van panasszal: a fiatalok semmit sem tudnak a zsidóságról, a héber tanulása akadozik, a heti két hittanóra pedig kevés az ismeretek átadására.¹⁵ Végiggondolt tantervre lenne szükség. Másrészt a szülők sem igazán motiváltak, a legtöbb városi család asszimilálódik.

A fentebb több helyen idézett *Évkönyv* 1930/31. évi jelentésében Hajdú László a zsidó fiatalok kisebbségi érzését, a

⁹ Az előadások során Patai Éva a „feltámadó szentföldet” mutatta be. Beszámolt Palesztina iskolaügyéről, a gyermekkertkultúráról, a gyermektelepekről, a jeruzsálemi egyetemről, illetve saját élményeiről. De szépirodalmi és filozófiai művekről is folytattak vitát (Arnold Zweig, Jakob Wassermann, Kant). Széles spaletta ez, nem korlátozódik sem a vallásra, sem a zsidó kultúrára, sem a cionizmus terjesztésére. Sokoldalú műveltséget szeretne nyújtani, miközben a vallási rutinnak is teret enged.

¹⁰ Vidor, 1931. 3.

¹¹ Uo. 7.

¹² Uo. 7.

¹³ „Szimbóluma lesz ez annak, hogy ifjúságunk érdeklődik a zsidó mult iránt és kapcsolatot keres a zsidó jelennel, szimbóluma annak, hogy a gondolatok és eszmék láncolata nem szakad meg, hanem tovább halad rajtunk keresztül a távol jövő felé” Uo. 7.

¹⁴ A folyóiratokat mindenütt betűhíven idézem – a szerz. megj.

¹⁵ Vö. Munkácsi Bernát: *Az izraelita vallásoktatás újabb országos rendezésének előmunkálatai*. Budapest, 1930.

Minderwertigkeitsgefühl járványát tartja az egyik fő problémának.¹⁶ Míg a zsidó értékekről semmit sem tudnak a fiatalok, addig nem zsidó részről állandó nyomásnak vannak kitéve, így zsidóságukat leginkább csak akadálynak élik meg. Ennek egyedüli ellenszere a zsidósághoz való visszatérés: „vissza a zsidó társadalomhoz és a zsidó kultúrához”.¹⁷ Hajdú László, amint azt a 311. Vörösmarty csapat jubileumi kötetéből (1924–1934) megtudhatjuk, maga is cserkész, illetve cserkészraj vezető volt Schächter Imre (Kaba) mellett. Feltehetően Vidor Pál hívta a cserkészetbe a tehetséges fiatait.

A családi háttérre vonatkozóan dr. Benoschofsky Ilona végzett egy kisebb iskolaszociográfiai vizsgálatot az 1930-as évek közepén a budai középosztály körében.¹⁸ Benoschofsky két, előkelő budai negyedben elhelyezkedő gimnázium felső osztályaiból választott ki tetszőlegesen száz zsidó családot, amelyek sokszobás lakásban, jó anyagi körülmények közepette éltek. A zsidósághoz való kötődési pontokat keresve egy ranglistát állított föl. Az átlag budai család péntek esténként gyertyát gyújt (58%), eljár templomba (péntek este 34%), mezuzát függeszt ki ajtajára. Kiddust már sokkal kevesebben tartanak (14%), havdolót még kevesebben. „Havdolót 55 gyermek soha nem látott még, a többi nagyszülőknél, templomban, vagy **cserkész táborban** látott ugyan, de otthon mindössze 7 család választja el ünnepélyesen a szombatot a hétköznaptól.”¹⁹ Kóser háztartást 16 család tart. 75 fiú közül reggelenként, iskolába indulás előtt mindössze tízen imádkoznak rendszeresen taliszban és tefilinben. 26-uk szülei eleve nem kötöttek egyházi házasságot, ők már aligha kötődnek a zsidósághoz. Ünnepnapokon javul a statisztika, ekkor 66%-uk jár rendszeresen templomba. Sokaknál az egyik utolsó kötelék a böjt és a halottakra emlékezés: „Mert ha valaki semmi mást nem tart meg zsidóságából, csak azt, hogy Jaum Kippurkor böjttől és imádkozik, vagy mazkirkor megemlékszik a halottjairól, az még zsidó.”²⁰

¹⁶ Hajdú László: Néhány szó a modern zsidó ifjúság kérdéséhez. In: *Évkönyv*, 1931. 9–10.

¹⁷ Uo. 10.

¹⁸ Benoschofsky Ilus: Száz budai zsidó család. In: Benoschofsky Imre – Vidor Pál (szerk.): *Évkönyv. A Budai Izraelita Hitközség Kulturális Szakosztálya Ifjúsági Csoportjának 1936 – 38 évi működéséről VII – VIII.* Budapest, 1938. 9–13.

¹⁹ Uo. 11.

²⁰ Uo. 12.

Az utolsó stációnál már pénteki gyertyát nem gyűjtanak, és imakönyv sincs a háznál, de a zsidóság sorsáról még tájékozódniak a felekezeti lapokból, például az ingyen kapható Budai Izraelita Hitközség Értesítőjéből (73%). 17-en fizetnek elő az *Egyenlőségre*. A könyvek számát vizsgálva az derült ki, hogy azokban a családokban hiányzik főképp a Biblia és az imakönyv, ahol vagy nagyon sok könyv van, vagy nagyon kevés. Benoschofsky végül korrekt módon megjegyzi, hogy a felmérés homogén mintán, egyetlen társadalmi osztály körében történt, így annak eredménye nem általánosítható.

„...nem lehettek jó cserkészek, ha nem vagytok jó zsidók...”

A fentiekből érthető, hogy az 1930-as években a hitközségek, a fiatal rabbik országos törekvése lett a fiatalság megszólítása.²¹ Vidor Pál, a későbbi budai rabbi egyike volt azoknak, akik korán felismerték a cserkészletben rejlő közösségi életforma lehetőségét. Ráértett arra, hogy a magyarországi cserkészmozgalom két pillére, a vallási és a népi-nemzeti hagyomány egy életképes, rugalmas, mégis megtartó keretet biztosíthat a szekularizáció és az antiszemitizmus kettős szorításában kizárólag egyfajta identitás mellett nehezen elköteleződő neológia számára.

Vidor a Magyar Cserkészszövetség Kiképző Szabályzatában leírtakkal összhangban kezdettől fogva világosan látta, hogyan lehet a fiatal zsidó cserkészeket leginkább motiválni. Az élményalapú, észrevétlenül ható tanulást valósította meg. Bifláztatás helyett terepre vitte a fiatalokat. Holisztikusan, nem csak kognitív, hanem érzelmi úton is hatott a fiúkra, akik rabbivá avatása előtt, 1933-ban nem is sokkal fiatalabbak nála. A próbáztatás is más, mint az iskolai feleltetés:

„A cserkészekkel beszélgetünk, templomban, előadásokon együtt vagyunk velük, könyveket kölcsönzünk nekik, azután a könyvek olvasása nyomán támadt impresszióikat megbeszéljük. Mire egy-egy próbához eljutnak, anélkül, hogy észrevették volna, a próba egyes tudnivalói már mint elismertek szerepelnek nyilvánartásunkban. A

²¹ A tematikus blokkhoz tartozó, a zsidó cserkészcsapatok adatait összesítő táblázat jól tükrözi ezt a tendenciát: sok cserkészcsapat hitközségi keretben, hitoktatók kezdeményezésére szerveződött.

lelki életben és a nevelés munkájában minden mindennel összefügg. Az egész embert neveljük és így az értelmi meg érzelmi mozzanatok minduntalan át- meg átjárják, át- meg átszövik egymást. Eddig mégis elsősorban az értelmi neveléssel foglalkoztunk, pedig az érzelmi hatás, a közös imádságok, ünnepélyek, avatások, istentiszteletek, tábortüzek lélekformáló ereje legalább ilyen, ha nem nagyobb jelentőségű."²²

Az 1933-as gödöllői világtalálkozót Vidor cserkész pályájának csúcspontjaként könyvelhetjük el. Hosszú ideig készült rá szinte gyermeki odaadással, pozitív fordulatot várva tőle. 1932-ben megjelent cikke a budai cserkészek háromhetes szendehelyi táborozásáról, a jamboree-ra való készülődésről szólva a zsidó érzés táplálását szorgalmazta.²³ A tábor során forgószínpadszerűen, 15 perces váltásban folyt a kiképzés (térképolvasás, krumplifőzés, iránytű használata stb.): „A forgószínpad napról – napra váltakozó előadásai között csak egy olyan van, amelyik az egész táboron át folytatódik: a vallási ismeretekkel foglalkozó előadássorozat.” A legfőbb imádságok, az ünnepek jelentőségén túl szóba került a zsidóság története, a zsidóság világhelyzete is: „A cserkészletnek magának is zsidó színezetet, zsidó veretet adunk.” A táborban „Cserkészideálokat választunk a zsidó múltból, az egyik **Mózes**t, a másik **Dávid**ot, a harmadik **Juda Makkab**it, és a cserkésztvényeket megvilágítjuk szentírási törvényekkel, szentírási eseményekkel. (...) A zsidó érzést élesztik, a zsidó érzést táplálják hetenként háromszor a tábortüzek is.”²⁴ Vidor tehát nem pusztán zsidó vallásról, hanem zsidó érzésről is beszél, ami alatt a zsidó identitás megnevezhetetlen örökségére céloz.

Az *Egyenlőség* 1933-ban megjelent egyik számában a jamboree előtt tartott afféle seregszemlét.²⁵ A zsidó cserkészlet múltját a

²² Vidor Pál: A zsidó cserkészlet (a zsidó ifjúság nevelésének egyik útja). In: Benoschofsky Imre – Vidor Pál (szerk.): *Évkönyv. A Budai Izraelita Hitközség Kulturális Szakosztálya Ifjúsági Csoportjának 1933/34 évi működéséről*. Budapest, 1934. 43–44.

²³ Vidor Pál: „Szól a kakas már...” a tábortűz mellett. A zsidó cserkészek táborozása. *Egyenlőség*, 1932. 42. 6.

²⁴ Uo. Cikkében az összes, vallásra vonatkozó fogalmat dőlt betűvel emeli ki. A fentiekben kívül ezek szerepelnek még: *legfőbb imádságok, péntek este, a Szombat rejtelmes királynője, stb.*

²⁵ Vidor Pál: A gödöllői táborozás. Seregszemle a jamboree előtt. *Egyenlőség*, 1933. 39. szám, 11.

Kadimah 1926-os felbomlásától áttekintve²⁶ az ifjúság kulcsszerepét fejtegeti a zsidó vallás megújulásában a megfelelő bibliai hősökre hivatkozva: „*A zsidó vallás a megújodást, a szebb, boldogabb korok beköszöntését az ifjúsághoz fűzi. Uj, ifju, szabad és erős nemzedék foglalhatta csak el az ígért földjét. Dániel előtt változhatott csak át rózsakertté az oroszlánok verme. Juda Makkabi verhetett csak le a sokszoros tulerőt s avathatta, szentelhetett fel újra a templomot. A magyar zsidóság is csak az ifjúságtól – s benne derék, jó munkát végző cserkészfiainktól – várhatja a jobb jövőnek hajnalsugarait!*”²⁷

Az *Egyenlőség* évről évre tudósított a világtábor előkészítő munkálatairól, majd két vezércikket is szentelt a gödöllői találkozóknak.²⁸ A folyóirat a többségi társadalomhoz tartozás bizonyítékeként igyekszik beállítani a zsidó cserkészteket, noha az nem feltétlenül és nem kizárólag az asszimilációs stratégia útján járt. A 41. szám beszámolója hosszasan reklámozza a tábor, amely „*eszményi példaképe a társadalmi és felekezeti békének. (...) Ebben a táborban mindenki testvér, ebben a táborban nincsenek előítéletek és nincsen gyűlölködés*”.²⁹ A gödöllői tábor tehát arra is reprezentációs lehetőséget teremtett, hogy nemzetközi porondon békésnek állítsa be a magyarországi zsidóság és a többségi társadalom kapcsolatát.³⁰

A 41. számban megjelent cikk felsorolja a magyar zsidó csapatokat (a budai, a pesti izraelita hitközség, a MIKÉFE, a szegedi, a debreceni stb. csapatokat), majd méltatja Epstein Tibor monumentális cserkészoltárát, illetve a Tórát, amelyet a gödöllői izraelita hitközség bocsátott rendelkezésre, és amelyet egy külön díszrajz hozott át ünnepélyesen a táborba. A Tórát azok a fiúk szállíthatták jutalmul, akik az aktuális ünnepen a többiekhez képest

²⁶ Lásd a tematikus blokk erre vonatkozó, Bányai Viktória által írt tanulmányát: *Liliom és Dávid-csillag: a zsidó cserkészlet kezdetei Magyarországon, 1913–1924*

²⁷ Vidor Pál: A gödöllői táborozás... 1933. 11.

²⁸ *Egyenlőség*, 1933. 41. és 42.

²⁹ Szabolcsi Lajos: A zsidó cserkészek a gödöllői világtáborban. *Egyenlőség*, 1933. 41. szám. 1–2.

³⁰ Vidor Pál Szántó Jenőt, az Országos Iroda alelnökét idézi: „*Mikor felekezetünk a jamboree ügyét felkarolta..., nemcsak zsidó vallási feladatot látott benne, hanem Stern Samu elnökömmel abból indultunk ki, hogy a magyar nemzeti ügynek és misszióknak tesszünk ezzel szolgálatot.*” *L. Évkönyv*, 1934. 38.

tovább tartották a bűjtöt.³¹ A nyitó istentiszteletet Vidor Pál vezette, majd a prédikációt is ő tartotta a világ minden tájáról, többek között Szíriából is érkező zsidó cserkészeknek. Az *Egyenlőség* idéz Vidor elragadtatott hangvételű beszédéből is. Az itt kiemelt rövid szakasz a félelem legyőzésére, harcra kész, szilárd tartásra biztatja a zsidó fiatalokat: „Az önérzetes és szilárd, vidám és bátor zsidó fiatalságot köszöntöm bennetek. És ahogyan itt álltok Istennek a gyönyörűségei erdei szentélyében, hallom, amint tihozzátok is szól az Örökkévaló: Cházák veemác! Legyetek erősek és szilárdak, ne féljete, és ne rettegjete, én veletek vagyok minden munkátokban, minden utatokban [...] Vivjátok meg harcotokat! Gyűlölet ellen szeretettel, közönyösség ellen próféta hevíléssel. ...”³²

A tábori lelkészek, mint a cikkből értesülünk, válpántjukon viselték vallásuk jelvényeit: a katolikusok keresztet, a protestánsok a nyitott Bibliát. Vidor Pál kérvényezte a vezetőségnel a kettős kőtábla viselését, amelyre – sajátos módon – átmenetileg engedélyt kapott. Vidor számára tehát a tábori oltár mindenki számára látható kettős kőtábláján kívül az is fontos volt, hogy ő maga is viselhesse a zsidó szimbólumot, bizonyítva saját maga és a világ előtt büszke zsidó identitását. Ugyanezek a jelképek jelentek meg a következő évben, 1934-ben a csapat 10 éves évfordulója alkalmából a Budai Izraelita Nőegylet által ajándékozott új lobogón. Vidor az *Egyenlőség* hasábjain ismerteti a zászló „mellérendelő” szimbolikáját (liliom és kőtábla): „Egyik oldalát a cserkészliliom, másik oldalát a kettős kőtábla ékesíti, jelképezve a cserkészgondolatnak a zsidógondolattal való szoros, elválaszthatatlan egységét.”³³ Azonban hozzáteszi a maga hierarchikus változatú, pedagógiai magyarázatát is: „Nem azt mondjuk a cserkészeknek: ne csak jó cserkészek, de jó zsidók is

³¹ A cikk a tóratekeres szállításáról idézi a Vidor Pál által megjutalmazott Hochfelder Antal Gábor (Sas Őrs) beszámolóját is: *Egyenlőség*, 1933. 41. 2.

³² Uo. 2. A világtalálkozóóról beszámoló összeállítás részeként arról is értesülünk, hogy a Dohány utcai zsinagógában ünnepi istentiszteletet tartottak, ahol a Pesti hitközség előljáróinak beszédeit követően, a frigszekrény megnyitása után „*áhitattal hangzott fel a Himnusz a sokezer főnyi közönség ajakán.*” A magyarság iránti lojalitás, a zsidó vallású magyar identitás bizonygatása jól tükröződik a cikk szellemében. Uo. 2–3.

³³ Vidor Pál: A budai zsidóság nagy cserkészlete. *Egyenlőség*, 1934. 25. 24.

legyetek, hanem azt: nem lehettek jó cserkészek, ha nem vagytok jó zsidók.”³⁴

Vidor és a cserkészpróbák

A *Magyar-Zsidó Szemle* 1933-ban megjelent egyik számában Vidor Pál *A zsidó cserkész vallási ismeretei* címen a gödöllői világtalálkozó kapcsán közölt cikket. Másfél ezerre becsüli országosan a zsidó cserkészek létszámát. Sorsuk kell, hogy foglalkoztassa a Magyar Cserkészszövetséget is: „...az ő elgondolásaik sem korlátozhatják a vallást egy bizonyos felekezetre vagy egynéhány kiválasztott felekezetre.”³⁵ Vidor ennek értelmében a Magyar Cserkészszövetség Vezetőtiszti Testületéhez fordult, hogy a Kiképzési Szabályzat egyes részeit módosítsák. A következőket javasolta: a „Szentlélek” szó helyére: „Isten”, „a keresztény helyébe pedig vallásos teendő, mert ez a megfogalmazás per definitionem kizárja a cserkészetből a zsidófiukat, de kizárja a mohamedán és egyéb vallásúakat is,”³⁶ akik pedig szintén nagy számban csatlakoztak a mozgalomhoz és akiket szintén cserkésztestvéri szeretettel kell fogadnunk és vendégül látnunk a gödöllői Jamboreen.”³⁷

A szabályzat valóban csak a katolikusok és a protestánsok számára tartalmazott útmutatást.³⁸ Ezért indítványozta Vidor a Kiképzési

³⁴ *Egyenlőség*, 1934 54. évf. 25. szám, 24.

³⁵ Vidor Pál: A zsidó cserkész vallási ismeretei. *Magyar-Zsidó Szemle*, 1933, 5–8. 165.

³⁶ Vidor Pál a cserkésztestet iuxtakonfessionális, egymás mellett megférő vallások mozgalmának nevezi: „Nem katolikus, nem protestáns, nem mohamedán, de minden vallásnak megvan benne a létjogosultsága, egyiknek sem kell feladnia semmit sem hitelveiből.” L. Dr. Vidor Pál: A zsidó cserkésztest (a zsidó ifjúság nevelésének egyik útja). In: *Évkönyv*, 1934. 40.

³⁷ Vidor, 1933. 165.

³⁸ Kiképzési szabályzat: Vezetői utasítás: Tervezet / [közreadja a] Magyar Cserkészszövetség. Budapest: Magyar Cserkészszövetség, 1932, 32. A kiadványban „A cserkésztest élése” (12. pont) a következő irányvonalakat tartalmazza [rövidítve – a szerz. megj.]: „A vallásosság nem valamelyik része a cserkésztevékenységnek, hanem a napi jótett, a kirándulás, a tábor, a kiképzés nem más, mint az Úr Jézus gondolatai szerint rendezett élet. Krisztus a Király és mi a lovagjai.” A katolikus cserkészek próbái után a protestánsok számára is megfogalmazódnak a próbapontok a III, a II. és az I. osztályú próbákban, pl.: „Az egész pont beállítottsága ne próbapont legyen. [...] Minden cserkésztevékenység lehelyez a mély vallásos meggyőződést, a hitet [...] Ne próbáztass tehát ebből a

Szabályzat *A cserkészlet élése* című fejezetének kiegészítését *A vallásosság alpontjai izraelita cserkészek számára* című dokumentummal, amely másfél oldalnyi terjedelemben halad próbáról próbára. Az első próba keretében például a következő követelményeket terjesztette elő a zsidó cserkész számára: „Kívülről tudja a tíz ígét magyarul s legalább kezdő szavait héberül, a hitvallomást (sömájiszról) héberül és magyarul, ismeri az imarendet, az ünnepeket, azok jelentőségét és szertartásait.” „A harmadik próba pedig a következő: „[...] Cserkészideált választ a zsidó történelemből (pl. Mózes, Dávid, Júda Makkábi) és választását megindokolja”.³⁹

A Tíz év a liliumos lobogó alatt című – már idézett – jubileumi könyv állítása szerint Vidor törekvése, miután ahhoz az összes zsidó cserkészcsapat hozzájárult, megvalósult. Javasatait állítólag a M. Cs. Sz. Országos Vezetőtiszti Testülete elé terjesztették, „kérve, hogy a katolikus és protestáns cserkészek vallási útmutatásai mellett vegyék föl azt is a Kiképzési Szabályzatba, valamint a Temesi Győző-féle Cserkészkönyvbe. E szerint a tervezet szerint, amelyet a központ éppen az utolsó napokban szabályzattá tett és kiadott, folyik csapatunkban a vallási kiképzés...”⁴⁰ 1933/34-ben tehát megvalósult volna Vidor kezdeményezése. Mivel azonban a Kiképzési Szabályzat utolsó példánya 1933-ban jelent meg az 1932-es kiadvánnyal azonos terjedelemben, továbbra is csak tervezetként, így abba nem kerülhetett be Vidor útmutatása.⁴¹ Bár a Temesi Győző-féle Cserkészkönyvet

próba pontból, csak győződj meg az állandó és rendszeres éléséről. Kívánd meg, hogy istentiszteletre legalább vasárnaponként önként és jókedvűből járjon, vagy helyette vegyen részt a csapat áhitatain [...]” „[...] ismerje egyháza előjáróit, protestáns ünnepeket és azok jelentőségét” [...] 28/29. Az első osztályú próbában: „Ismeri a Bibliát (Az Új- Testamentumot és azonkívül főleg a Zsoltárok könyvét [...] Életének zsinórmértéke az Evangélium [...]” 29.

³⁹ Vidor, 1933. 166.

⁴⁰ *Tíz év a liliumos lobogó alatt. A Budai Izraelita Hitközség „Vörösmarty” cserkészcsapatának története 1924–1934.* Budapest: Fáklya, 1934. 40.

⁴¹ A Kiképzési Szabályzat 1932-es változatát cserkész ismerősök segítségével sikerült ugyan kézbe venni, az 1933-as, kétségen kívül változatlan kiadás nem került elő, mivel ezeket a szabályzatokat sem a magyarországi könyvtárak, sem a levéltárak nem őrizték meg. – A szerző megj.

1935-ben, egy évvel később adták ki utoljára, a zsidó cserkészek számára készült útmutatóba sem került be.⁴²

Vidor további tervei nyomán a Cserkészkönyvbe még további gyakorlati vallási tudnivalókat is be kellett volna illeszteni, illetve külön Zsidó cserkészkönyv megjelentetését is tervezte. Ezt csaknem saját erejéből meg is valósította az 1938-ban, a szerzői kiadásként közreadott: *A zsidó cserkész első próbája* című munkájával.⁴³ Vidor tegezve szól a cserkészjelöltekhez, akik „emberebb ember és magyarabb magyar”-ok szeretnének lenni. Ennek szigorúan vett feltétele a vallás: „Gondold meg azonban, hogy emberebb ember csak akkor lehetsz, ha él benned a valláshoz való hűség.”⁴⁴

A továbbiakban Vidor azokat a gondolatokat fogalmazta meg újra, amelyek az *Egyenlőség* hasábjain korábban már megjelentek, így például Hillél tanítását, kiemelve a *zil, gömor*, ’menj és tanulj tovább’ tanítást, vagyis azt, hogy a hittanóra a cserkész számára kevés, ezért folyamatosan tanulva egész héten át igyekezzék zsidó lenni.⁴⁵ „A vallásosság beleárad és belesugárzik a csapat egész életébe és munkájába.” A cserkészotthon is csupa zsidó szimbólummal legyen tele: „Cserkészotthonunkban minden falat, minden sarkot vallásunk jelképei díszítenek. Itt menóra áll, ott kettős kőtábla emelkedik ki, amott ismét mögén dóvid (Dávid pajzsa) foglalja magába az ős jelméjét. A tíz törvény mellől a színáji tíz ige tekint ránk s a jó munkát mellett a házák veemác (légy erős és szilárd) bibliai köszöntés fogad.”⁴⁶

Külön könyvbe rendezve a vallási tudnivalókat már szabályos hittankönyvvé válik Vidor Pál szövege. A cserkészlet inkább csak ürügyül szolgál. A korábbiakban elszórtan közölt, rövid, lelkesedéstől átítatott cikkek élettelenebb, didaktizált, megmerevedett változatában a szerző kendőzetlenül a hittant szeretné – igen magas színvonalon – szétsugározni. A két kőtábla ígéinek magyarázata, majd a zsidóság bibliai története, az egyes ünnepek a legnagyobb részletességgel szerepelnek a kötetben. Alig egy-egy rövid bekezdésnyi utalást

⁴²A cserkészlet eredetileg nem volt vallásos szervezet, Baden Powell az alattvalói hűségre épített. A magyar cserkészszövetség azonban vallási alapokra helyezte elveit.

⁴³Dr Vidor Pál: *A zsidó cserkész első próbája*. Budapest: Szerző kiadása, 1938.

⁴⁴Uo. 3.

⁴⁵Uo. 4.

⁴⁶Uo.. 6.

olvashatunk az adott vallási előírás cserkészekre vonatkozó megvalósításáról: a gödöllői világtalálkozóra visszatekintve a héber nyelv nemzeteken átívelő, közösséget teremtő erejéről, a szombat apropóján pedig a tábori istentiszteletről, majd az őszi bűnbánati hetekhez fűződve a cserkész számára kötelező lelkiismeretvizsgálatról.⁴⁷ A zsinagógai év kapcsán,⁴⁸ a kiadvány befejezéséül egyetlen, zárójelbe tett mondat vonatkozik a cserkészre, mintegy fölszólítva őket a vallási ünnepek pontos követésére, a szombat betartására: *Minden cserkésznek legyen luáchja*⁴⁹ Vidor Pál törekvései tehát a „Vissza a valláshoz” jegyében állnak leginkább.⁵⁰

Cionra tekintő szemek?

Mennyire tekinthető cionista beállítottságúnak a Vörösmarty cserkészcsapat és abban Vidor tevékenysége? Támpontul szolgálhat a kérdéshez a budai hitközség és a Pro Palesztina Szövetség kapcsolatának feltárása. A Pro Palesztina létrehozásában ugyanis kulcsszerepet játszott a Budai Izraelita Hitközség előjárósága és annak elnöke, a cserkészetért pártfogoló Baracs Károly.⁵¹ A mozgalom céljai nem voltak azonosak a cionizmus törekvéseivel. A Pro Palesztina a Palesztina-építés mellett a diaszpórán belüli zsidó élet és

⁴⁷ Uo. 15.; 19.; 23–24.

⁴⁸ A zsinagógai év ünnepeiről Vidor Pál más, cserkészettel kapcsolatos írásaiban is megemlékezik: A fák újéve, az ómerszámlálás napja, a hanuka mind megünnepelendők. „A chanukka - lángok nemcsak isteni csodáról, de emberi nagyságról, tiszta lobogóval, zsoldáros énekkel harcba induló makkabeus hősookról, Istenünk iránti kötelességeiket híven teljesítő „cserkészekről” is regélnek.” Sőt, a cserkészfiúk barátait, nem cserkész társaikat is meghívhatják otthonaikba hanukai gyertyagyújtásra. Dr. Vidor Pál: A zsidó cserkész (a zsidó ifjúság nevelésének egyik útja) In: *Évkönyv*, 1934. 44.

⁴⁹ Uo. 31. Luáh: zsidó naptár

⁵⁰ Ezt támasztja alá a külön kötetben kiadott *A Szombat könyve*. Vidor a bevezetőben kifejti, hogy sem vallási, sem nemzeti zsidóság nem képzelhető el szombat nélkül. Könyvének célja, hogy megéreztesse a legfontosabbat, a „sábbát mézét és illatát.” Vidor Pál: *A Szombat könyve*. Budapest: Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége, 1942. 8.

⁵¹ Baracs Károly 1921-től 1926-ig volt a hitközség elnöke. Felesége, Baracs Károlyné azonban a 1930-as években is aktív tagja volt a Budai Izraelita Hitközség Nőegyletének.

érdekképviselő szorgalmazását is fontosnak tartotta. A két szervezetnek voltak közös tagjai, például Patai József.⁵² Baracs Károly elgondolásában a haza iránti töretlen hűség és a Szentföld iránti érdeklődés nem jelentett dilemmát.⁵³

A 311-es Vörösmarty cserkészcsapat idős túlélőivel készített interjúk tovább árnyalhatják a képet. Bak János professzor, egykori cserkész szerint a csapatot a „burkolt cionizmus” jellemezte: *„egy ifjúsági csapat, amelyik ugyan ’vallási’ alapon áll össze, de nem vallásossággal, hanem testedzéssel, erkölcsi és kulturális neveléssel foglalkozik, automatikusan zsidó ’nemzetségi’ jelleggel bír – ami csak egy lépés a cionizmus felé a gettó-, ill. zsinagóga-zsidósággal kvázi szemben...”*⁵⁴ Ugyanakkor hozzátette, hogy új héber cionista dalokat nem énekeltek 1945 előtt: *„Hogy 1944-ben voltak, akik cionista földalatti ellenálláshoz tartoztak, azt csak hallottuk, mások – az öregcserkészek közül, ugyanígy magyar antifasiszta vagy kommunista csoportokhoz. Felszabadulás után egy páran tudtommal átmentek a Somérokhoz vagy a Makkabihoz – és tovább is Palesztinába, de azt én már nem követtem.”*⁵⁵

Bak a csapat társadalmi összetételére utalva említi, hogy nem csak a maga fajta gimnazista úrigyerekek voltak tagok, hanem akadtak bőven tanonc-, polgári iskolás alsó-középosztálybeliek is. Bak feltételezése szerint ők talán vallásosabbak is lehettek, vagy éppen talán cionista szimpatizánsok is: *„Mennyire keveredtek? Nem tudom. Valójában csak a saját őrsünket (8-10 fiú vagy lány), legfeljebb részben a rajunkat (30-40 fő) ismertük közelebbről... (...) Másrészt voltak keresztény, ill. kikeresztelkedett tagok is a csapatban. Esetleg említhető, hogy az utolsó – 1944. 03.19-re tervezett és sajnálatos események miatt elmaradt – éves hadijáték történelmi kerete a Bar Kochba felkelés volt/lett volna. Az előtte való években a königgräzi csata meg a trójai háború stb. volt a téma. Hogy a militáns zsidó*

⁵² Schweitzer Gábor: Vigyázó szemetek Cionra vessétek 2. Nézetek a magyarországi cionista mozgalmról a két világháború közötti zsidó sajtóban. Szombat, 1994. január 1. <https://www.szombat.org/archivum/vigyazo-szemetek-cionra-vessetek-ii>

⁵³ Schweitzer, 1994-re hivatkozik: Baracs Károly: Pro Palesztina. *Múlt és Jövő*, 1928. július–augusztus. 244.

⁵⁴ Gombocz Eszter beszélgetése, majd levelezése Bak Jánossal 2019 áprilisában.

⁵⁵ Uo.

ellenállás került a napirendre, talán elárul valamit az asszimiláció sikertelenségének beismeréséről és a 'implikált' cionizmusról?"⁵⁶

Mit árulnak el a dalok, amelyeket a táborokban énekeltek? Bak János *A 311. Vörösmarty cserkészcsapat folklórjából*⁵⁷ című füzetében említ néhány példát „a kevés zsidó magyar hagyományról” a csapat folklórjában, köztük a „Szól a kakas már” című dalt, amelyet Vidor Pál többször is megemlít. Ezen kívül Bak a csapatindulót is megnevezi, amelyet himnuszként, ünnepélyes alkalmakkor énekeltek, de „a mi generációnk már nemigen”... „A csapat korábbi vezetői, gondolom, tudták, hogy honnan vették át.”⁵⁸ Bak János itt a Kadimah örökségére, a dal cionista eredetére céloz. A *Kézét fel az égbe ki férfi, ki bátor* kezdetű ének az első magyarországi zsidó sportegyesület, a VAC indulója volt. Bak megjegyzi, hogy utolsó sorát – „visszafizetjük a szolganyomort” – ifjú pacifistaként nem szerették énekelni, illetve nem is tudták, hogy mit kellene visszafizetniük.⁵⁹

Fontos adalék, hogy a *Fáklya* újságban megjelent műsor szerint az 1930 december 21-i hanuka-ünnepségen a csapat elsőként a *Hatikva* (jelentése: A remény) című dalt énekelte el közösen.⁶⁰ Gerő Zsolt, a háború után újjáélesztett Vörösmarty csapat 90 éves összetartója 2019-ben megerősítette a himnusz továbbélését: „*Szent áhitattal, héberül énekeltek. Nem is tudtuk, mi az. Belső himnuszunk volt. Főleg táborokban, ünnepeken énekeltek. Ünnepi dal volt.*”⁶¹ A Kadimah egykori cionista, nemzeti identitású himnusza tehát, amelyet a csapat

⁵⁶ Gombocz Eszter interjúja Bak Jánossal, 2019. április.

⁵⁷ Bak János: *A 311. Vörösmarty cserkészcsapat folklórjából. Alapításának 90. évfordulójára*. Budapest, 2014. A megőrzött, rekonstruált dalok szövegét 2001-ben az internetre is feltöltötték: <http://www.mbarnett.com/v311/dalok.htm>

⁵⁸ Uo. 2. Bak János szerint saját gyűjtése az 1939 utáni, főleg az 1940-es évek dalanyagát tartalmazza.

⁵⁹ Uo. 3.: „Hogy bárhova vessen és üzzön a végzet,/ Lerázzuk magunkról a szolganyomort / Hogy bárhova vessen és üzzön a végzet, /Mi visszafizetjük a szolganyomort!”. Szintén a Kadimah örökségéből élt tovább a „*Előre cserkész mindig előre*” című dal. Érdekes még a „*Tíz kicsi szerecsen*” jiddis variánsa, a „*Zehnerige Briday*” jiddis variánsú visszaszámláló bekerülése a csapat repertoárjába.

⁶⁰ A dal, amely később Izrael himnuszává vált, 1878-ban született, szerzője Naftali Herz Imber, aki 1882-ben érkezett Palesztinába. A dal a zsidó nép abbéli reményét fejezi ki, hogy egy napon visszatérhet ősei földjére, ahogy az a Bibliában megjövendöltek. Cion itt Izrael/ Jeruzsálem szinonimája.

⁶¹ Gombocz Eszter beszélgetése Gerő Zsolttal, 2019. május.

1925-től a Magyar Cserkészszövetség iránti lojalitás bizonyítása, és egyszersmind tagfelvétele kedvéért,⁶² de egyben talán újfajta identitásként leváltott a Himnuszra és a Szózatra, még a 1930-as évek végén is élt a tagok emlékezetében.⁶³

Tanulságos végigtekinteni a csapat névadó hősein is. *A Tíz év a lilimos lobogó alatt* című kis kötet őket állítja példaképül a cserkészek elé. Míg Vidor Pál más írásaiban bibliai zsidó hősöket idéz, addig a jubileumi kötetben Vörösmarty, a csapat névadója, a Szózat szerzője válik a kitartás példaképévé.⁶⁴ Vidor szónoki fogásként ötször szólítja meg a zsidó cserkészeket: „*Vörösmarty – cserkész! Soha ne csüggedj! Soha ne hátrálj!...*” A kitartás egyrészt a hűséget fogadott zsidó cserkészeknek a magyarság melletti elköteleződésére szólít fel: „*...gondolj arra, aki azt mondotta: »Hazádnak rendületlenül légy híve, oh magyar!«*”, másrészt a zsidóságot ért sérelmekre is céloz. A rövid cikk befejező sorai szinte sulykolják, hogy Vörösmarty szellemében hinni kell egy jobb kor eljövételében, a zsidóságot ért megkülönböztetés megszűnésében: „*Ha meginogtunk is egy pillanatra, most már érezzük, hisszük és tudjuk: nem marad örök a sötétség. Még jönni fog, mert jönni kell egy jobb kor ...*”⁶⁵

A rajok névadói – dr. Dömény Lajos, Löw Lipót, Herzl Tivadar és Baracs Károly – a magyar zsidóság kiemelkedő alakjai. Herzl neve az egész világon egyet jelent a cionizmussal, de Magyarországon Dömény élete is elválaszthatatlan attól.

Vidor elveinek fogadtatása

A zsidó cserkész első próbája címen a *Libanon* hasábjain rövid méltatás jelent meg Takács Pál tollából.⁶⁶ Eszerint Vidor könyve hiánypótló, hiszen a cserkészvezetők többsége laikus, és ezért rászorul

⁶² A Magyar Cserkészszövetség csak vallási (nem pedig etnikai) identitás alapján tolerálta a zsidó csapatokat.

⁶³ A 2004-ben megjelent gyűjteményben viszont már nem szerepel a dal. A héberül énekelt, átszüremkedett szöveg, jelentését veszítve kitörlődhetett a többség aktív memóriájából.

⁶⁴ *Tíz év a lilimos lobogó alatt. A Budai Izraelita Hitközség „Vörösmarty” cserkészcsapatának története 1924–1934.* Budapest: Fáklya, 1934. 12.

⁶⁵ Uo. 12.

⁶⁶ Takács Pál: A zsidó cserkész első próbája. *Libanon*, 1938. 133–134.

a könyvre. Takács elismeri, hogy alig néhány rész kapcsolódik a cserkészethez, de ez nem a szerző és nem is a zsidó cserkészlet hibája, hanem annak tudható be, hogy a zsidó vallási tudnivalókról nem született más, az oktatást segítő összefoglaló munka. A bírálatból arra következtethetünk, hogy a vallás iránti igény mérsékeltnak mondható a neológia körében.

Megjegyzendő még, hogy a kiadvány megjelenését, ahogy azt a kötet legvégén utólagos megjegyzésként megtudhatjuk, csupán Vidor belső köre, a Budai Izraelita Hitközség és a miskolci 791. számú Dávid király cserkészcsapat támogatta. Más budapesti zsidó csapat nem vállalt részt a könyvecske megjelenésében. Feltételezhetően vagy nem tudtak azonosulni a vallás cserkészeten keresztüli érvényesítésével, vagy nem tartották időszerűnek a vallási tudnivalók részletes ismertetését.

Vidor zsidó cserkésznövendékei is csak mérsékelten, a szekularizáció térnyerésével pedig egyre kevésbé követték rabbijuk vallásosságát. Egy túlélő cserkész szerint: „*Kaba [Schächter Imre] kierőszakolta a vallásos magatartást.*”⁶⁷ A Bagoly őr 1943. áprilisi Peszach naplója is arról tanúskodik, hogy a vallást nem kellett túl komolyan venni.⁶⁸ A csapat túlélő szemtanúi sem emlékeznek a vallási előírások szigorú betartására. Gerő Zsolt, aki 2019-ben ünnepelte 90. születésnapját, így értelmezi az általa tisztelt és szeretett vezető vallásosságának fogadtatását a Vörösmartyban: „*Asszimilálódott zsidógyerekek voltunk, nem volt vallási áhítat köztünk. Az adott rajvezető, őrsvezető hozott vallási szintjétől függött, hogy mit adott át. A táborban volt imaidő, de az én vezetőm nemigen imádkozott velünk. Vidor lehet, hogy nagy erőfeszítéseket tett, de ez az áhítat nem tudott átültetődni.*”⁶⁹

⁶⁷ A 311. Vörösmarty cserkészcsapat 1934–1938. Emlékek – emlékképek. 2004.33.

⁶⁸ Uo. Peszach túrai szabályok (Bagoly őr naplója, 1943 április 22–24, 57.): „*A pészach-túra előtt az egész lakást a házigazda személyesen átkutatja, hátha valamilyen kaját [héber betűvel] elfelejtettek a G.H. [‘Gazdasági Hivatal’. Héber betűvel] -nak átadni. Afikománnak, vagy zugkájának nevezik azt, mikor valaki eldug magának valamilyen ennivalót a g.h elől. Ezt a többiek megkeresik, és ha megtalálják, az eldugó ruhát kap.*”

⁶⁹ Gombocz Eszter beszélgetése Gerő Zsolttal, 2019. május.

Annál inkább említik az ún. túlélő erőpróbákat, amelyeknek köszönhetően életben maradtak.⁷⁰ Bizonyára torzíthat az emlékezet is, hiszen a jelenből tekintve az edzés, az állóképességre nevelés, az összetartás, a szolidaritás volt a humor mellett a cserkészlet legfőbb ereje. A vallás utolsó nyomainak elvesztése a Soá után többeknél szintén hozzájárulhatott a háború előtti identitás módosult megítéléséhez.

Összefoglalás

Tanulmányomban a két világháború közötti asszimilációs/disszimilációs stratégiák vázlatos ismertetése mentén a 311-es Vörösmarty cserkészcsapat tudós rabbijának, dr. Vidor Pálnak a cserkészethez, mint ifjúságnevelési módszerhez fűződő viszonyát vizsgáltam. Vidor vajon mint fiatal, tehetséges, a gyerekek szavát értő nevelő lelkesedett a cserkészletért, vagy elsősorban a zsidó vallást próbálta érvényesíteni a cserkészeten keresztül? Netán a zsidó nemzeti identitást igyekezett a fiatalokban erősíteni? „Nochdazu” cionista volt lelke mélyén?

A vizsgált szövegek arra vallanak, hogy Vidor számára a zsidó vallási és kulturális identitás, a „zsidó érzés” újjáélesztése, továbbörökítése volt az elsődleges szempont. Bár tudott a nehézségekről (zátonyra futó asszimiláció/diszkrimináció/szekularizáció), idealista hajlamú nevelő lévén mégis hitt a zsidó-magyar békés együttélés fölélesztésének lehetőségében. Már rabbivá avatása előtt maga köré gyűjtött egy zsidó értelmiségi magot, majd a cserkészeten keresztül a fiatalabb generációt is megnyerte céljainak. A zsidó cserkészlet – átmenetileg – valóban rugalmas, oltalmat nyújtó közösségi keretet biztosított az identitásában elbizonytalanodott fiatalok számára.

⁷⁰Az egyik leghatásosabb lélektani és nevelési módszer a *hékli* volt. A vezetők olyan történetet találtak ki, amelyek gyors reagálásra, a félelem leküzdésére ösztönözték a gyerekeket. A 40-es években többször is eljátszották, hogy az éjszaka közepén csendőrök vagy nyilasok támadnak a táborlakókra. Ezek az ugratások, a súlyos hátizsákok cipeltetése az állóképesség növelésére a vezetők tudatos előrelátására vallanak a fokozódó antiszemitizmus légkörében. Vö. A 311. Vörösmarty cserkészcsapat 1934–1938. Emlékek – emlékképek. 2004. 40.; Továbbá: Gombocz Eszter: *Zsidó iskolások*. <http://zsidoiskolasok.tk.mta.hu> (pl. Gerő Zsolt emlékezése)

Vidor Pál életének egyik legmeghatározóbb élménye az 1933-as gödöllői világtalálkozó volt, amelyre hosszasan készülődött. Nagyon sokat, talán túlontúl sokat is várt a jamboree-től. A világtalálkozó alkalmat teremtett arra, hogy a zsidó cserkészek befelé és kifelé egyaránt bizonyítsák magas fokú judaisztikai tudásukat, műveltségüket, büszke, mások iránt nyitott identitásukat. Vidor elképzelései részben valóra váltak, hiszen magyar tervező által elkészült a zsidó cserkészek tábori oltára, ahol ő mondhatta el több nemzet képviselői előtt a nyitó beszédet. A tábori előkészületek keretében remélte a Kiképző Szabályzat zsidó vallási ismeretekkel bővített módosítását is, ami azonban szinte egészen biztos, hogy nem valósult meg. Nyitott, előítéletektől mentes, a világot jobbítani akaró személyisége nem gyanította, hogy a világtalálkozó toleráns szelleme inkább külpolitikai fogás Horthy Magyarországn.

A Vörösmarty cserkészcsapat cionista „beütése” egyrészt a Kadimah öröksége, másrészt önerősítő, zsidó etnicista stratégiára vall, amely nem vált a zsidó-magyar együttélést megtagadó egységes disszimilációs törekvéssé. A csapat tagsága, hasonlóan a magyarországi zsidóság legnagyobb részéhez, nem tudta elképzelni végső kitaszítását, elárulását. Bár bizonyosan voltak, akik közelebb álltak a cionizmus eszméihez (például Hajdú László), a legtöbben bíztak a zsidó-magyar együttélés fönntarthatóságában, hiszen a diszkrimináció erősödése aránylag lassan, lépésről lépésre, illetve felemásan, következetlenül, egymásnak gyakran ellentmondó szándékok mentén érvényesült a cserkészeten belül is.⁷¹ Magyarország jobbra tolódásával azonban egyre határozottabbá vált a zsidó csapatok kirekesztése.

1941-ben másokkal együtt kizárták a Vörösmarty csapatot is a Magyar Cserkészszövetségből, így ezentúl a Budai Izraelita Hitközség égisze alatt működhetett csak tovább. A cserkészek összetartottak, még 1943-ban is alakult új csapat, a falkák 110-en voltak. Mindeközben munkaszolgálatra hívták a cserkészvezetőket is. Dr. Vidor Pál 1942-ben vonult be Billitzer Ernő főkántorral, Parczel Sándor jegyzővel együtt a Zsigmond király útja 49. számú házból, ahol a Vörösmarty csapat cserkészotthona és a Vidor Pál által

⁷¹ L. ehhez a tematikus blokk erre vonatkozó tanulmányát, Vörös Kata: *Numerus clausustól a numerus nullusig – A zsidó cserkészek kirekesztése a Magyar Cserkészszövetségből.*

kezdeményezett izraelita elemi iskola működött. Egyikük sem tért haza soha többé.⁷²

Felhasznált irodalom

Bagoly őr naplója, 1943. április 22–24. In: Bánki György – Gerő Zsolt, szerk.: *A 311. Vörösmarty cserkészcsapat 1934 – 1938. Emlékek – emlékképek*. Budapest: A 311. Vörösmarty Cserkészcsapat Öregcserkész Klubja, 2004.

Bak János: *A 311. Vörösmarty cserkészcsapat folklórából. Alapításának 90. évfordulójára*. Budapest: [szerzői kiadás], 2014.

Bánki György – Gerő Zsolt (szerk.): *A 311. Vörösmarty cserkészcsapat 1934 – 1938. Emlékek – emlékképek*. Budapest: A 311. Vörösmarty Cserkészcsapat Öregcserkész Klubja, 2004.

Benoschofszky Imre – Vidor Pál (szerk.): *Évkönyv. A Budai Izraelita Hitközség Kulturális Szakosztálya Ifjúsági Csoportjának 1930/31 évi működéséről*. Budapest: Phoebus Nyomda, 1931.

Benoschofszky Imre – Vidor Pál (szerk.): *Évkönyv. A Budai Izraelita Hitközség Kulturális Szakosztálya Ifjúsági Csoportjának 1933/34 évi működéséről*. Budapest: Phoebus Nyomda, 1934.

Benoschofszky Imre – Vidor Pál (szerk.): *Évkönyv. A Budai Izraelita Hitközség Kulturális Szakosztálya Ifjúsági Csoportjának 1936–38 évi működéséről*. VII–VIII. Budapest: Phoebus Nyomda, 1938.

Frojimovics Kinga: *Szétszakadt történelem. Zsidó vallási irányzatok Magyarországon 1868–1950*. Budapest: Balassi Kiadó, 2008.

Gombocz Eszter: *Zsidó iskolások*. <http://zsidoiskolasok.tk.mta.hu>

⁷² Sorsuk alakulásáról a sok helyen idézett *A 311. Vörösmarty cserkészcsapat 1934–1938. Emlékek – emlékképek* című kiadványból értesülhetünk. Dr. Vidor Pál halálának körülményeihez Sirota Sándor budai kántornak mint szemtanúnak a vallomása nyújt adalékot. Eszerint Vidor bár megszökhett volna a Buchenwald felé vezető úton, rabbiként azonban nem akarta cserbenhagyni társait. Sirota szerint dr. Vidor Pált Buchenwald felszabadítása előtt egy nappal lőtték agyon más gyöngéldökökkel együtt. Vö. *A 311. Vörösmarty cserkészcsapat 1934–1938. Emlékek – emlékképek*. 2004. 24.

Hrotkó Larissza: Vidor Pál ürügyén. „A Chóréb ormán”. *Remény*, 2007. 2. 53.

Kiképzési szabályzat. Vezetői utasítás. Tervezet. Budapest: Magyar Cserkészszövetség, 1932. (Cserkészszabályzatok 3.)

Munkácsi Bernát: *Az izraelita vallásoktatás újabb országos rendezésének előmunkálatai.* Budapest, 1930.

Rajhíradó. Kézirat gyanánt. Kiadja a 311. sz. Vörösmarty cserkészcsapat I. raja. 1929/30 – 1930/31. [A címlapon „dr. Vidor Pál rabbi Budapest” feliratú pecsét, és Vidor Pál saját kezű aláírása, alatta kézzel írott évszámmal: 1932.]

Schweitzer Gábor: Vigyázó szemetek Cionra vessétek 2. Nézetek a magyarországi cionista mozgalomról a két világháború közötti zsidó sajtóban. *Szombat* 1994. január 1. <https://www.szombat.org/archivum/vigyazo-szemetek-cionra-vessetek-ii>

Szabolcsi Lajos: A zsidó cserkészek a gödöllői világtáborban. *Egyenlőség*, 1933. 41. 1–2.

Szabolcsi Lajos: Péntek esti istentisztelet a gödöllői park fái alatt. *Egyenlőség*, 1933. 42. 1.

Takács Pál: A zsidó cserkész első próbája. *Libanon*, 1938, 133–134.

Temesy Győző: *Magyarország története cserkészek számára.* Budapest: Magyar Cserkészszövetség, 1928.

Tíz év a liliomos lobogó alatt. A Budai Izraelita Hitközség „Vörösmarty” cserkészcsapatának története 1924–1934. Budapest: Fáklya, 1934.

Vidor Pál: „Szól a kakas már...” a tábortűz mellett. A zsidó cserkészek táborozása. *Egyenlőség*, 1932. 42. szám, 6.

Vidor Pál: A budai zsidóság nagy cserkészshete. *Egyenlőség*, 1934. 25. 24.

Vidor Pál: A gödöllői táborozás. Seregszemle a jamboree előtt. *Egyenlőség*, 1933. 39. 11.

Vidor Pál: *A zsidó cserkész első próbája*. Budapest: [szerzői kiadás], 1938.

Vidor Pál: A zsidó cserkész vallási ismeretei. *Magyar-Zsidó Szemle*, 1933/5–8. Morija-melléklet, 164–168.

Vidor Pál: A zsidó cserkész (a zsidó ifjúság nevelésének egyik útja). In: Vidor Pál: *A Szombat könyve*. Budapest: Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége, [5703 = 1942]. (Javne könyvek 8.)